

Kronika

K -98 uppfyller förväntningarna och gör det med råge och oranga stänk. Margareta Norlin längtar efter en uppsättning av *Kung Fjalar*.

Kvalitetssäkrad potatiskonst

Jag håller i min hand en märklig samling papper. En liten pryldig hög med pressutskick från kulturhuvudstadsåret, som legat några veckor i en specialmapp som rubricerats "snömos". Kanske får de en vacker dag samlarvärde. Det är det här med svensk kultur. Inte för att den precis kan kallas "årans och hjäl-tarnas" men den var trots allt vår. Frågan är om den är det längre. Och vad är det i så fall som är vårt? Finns det något kulturarv att tala om, eller har det rentav försvunnit med pilsnerfilmen?

Den sponsrade jippofieringen är över oss, och synbarligen har vi blivit sittande med fru Beate Sydholms halv-kulturella snömos istället. Tag till exempel den gudabenådade satsningen på *Ars et Solanum*. Konst och Potatis, sponsrad av potatisbranschen. Den representeras av SMAK, Matkontroll AB, "som arbetar med kvalitetssäkring av matpotatis, på uppdrag av odlare, förpackningscentraler och lagercentraler" får vi veta i pressutskicket. Invigningen skedde nyligen vid Nationalmuseums gavel, där man således kunde lyssna till

potatismosblues och se potatisorter som King Edward eller Early Puritan "i konstnärligt arrangemang". Utställningen ska turnera till Alingsås, Karlstad, Göteborg och Skänninge.

En annan piggt idé var bilparaden med Kulturhuvudstad 98:s *official cars* som det står. (Felstavat för säkerhets skull. Förmodligen under parollen: hellre felstavade engelska än töntigt svenska.) Bilarna var, sägs det i pressutskicket, "härligt nedstänkta med kulturhuvudstadens "oranga stänk". Paraden utgick från BMW:s huvudkontor i Solna och målet var Brunkebergsgaraget - med "foto-stop" på Gärdet för hugat pressfolk. Sponsrat av - gissa vem?

Just nu pågår också den trendiga Japan-satsningen, huvudsakligen olika blomsterarrangemang, bland annat den modernare blomsterstilen *adachi*, (eller är det *ikebana*?) "med musikinslag", Japan-fest (i samarbete med EU - av vilken anledning är dolt i dunkel) och japanskt fyrverkeri. Därtill visar den japanske modeskaparen Junko Koshino sitt bidrag till årets "parkbänks-utställning".

Löckas men inte av detta kan man istället njuta av "Fjäriln Vinning" i Hagaparken, ett "gränsöverskridande projekt", som ger en tillfälle att äta "svensk sushi" eller beskåda Yorta, "ett mongoliskt nomadiskt för gränsöverskridande möten". HSB är på något sätt inblandat och kulturhuvudstadens ansvarige koordinator Mats Widbom deltar i invigningen, möjligen genom att äta vind-vispad grädd till pannkakorna.

Öumbärligt förefaller även projektet PORT i Rågsved, där 14 konstnärer jobbar i hyreshusens portar med bidrag från Familjebostäder, Stockholmshem och Vantörs stadsdelsförvaltning. Pressutskicket från kulturhuvudstaden meddelar att försöket demonstrerat att "det faktiskt var möjligt att producera konst i förtetsmiljö". (Vi som trodde att endast Stockholms centrum var lämpat för detta.) Det visar sig till och med vara "möjligt att ha de människor som bor i området som centrum för de konstnärliga händelserna". Tänka sig.

Ett par sådana sponsringar till och folk kommer att längta som besatta efter strikt statsfinansierade uppläsningar av exempelvis Runebergs *Kung Fjalar* på Dramaten. Utan minsta skymt av gränsöverskridande fyrverkerier eller "oranga fläckar".

19 maj 1998

MARGARETA NORLIN

Lincolns offer

Generalen. William Tecumseh Sherman var en av dem som förde Abraham Lincolns krig. T h scen från slaget vid Gettysburg, 1863.

Den amerikanska själv-rättfärdigheten bygger på inbördeskrigets halva miljon döda, skriver Per-Olof Bolander.

Göran Hägg beundrar Lincolns idealism i kampen mot negerslaveriet. Jag dristar mig till att ifrågasätta idolbildn, något motvilligt då jag därigenom sällar mig till den skara Lincolnkritiker Hägg med karaktäristisk retorisk fipess hängt ut som inhumana antidemokratiska rasister, därtill med ett ohälsosamt intresse för *honest Abe*'s sexuella förmåga. Men låt oss lämna potensen därhän.

Debatt Lincoln

För Hägg är det solklart: Lincolns karriär domnerades av kamp mot slaveriet i de stater där det existerade, och hans bedyranden om att i första rummet värna unionen bör förstås som taktiska dimridåer, avsedda att hålla dem som inte delade hans övertygelse kvar i båten. Det är en lika uppbyggigt som missvisande uppfattning.

Ja, Lincoln var en idealist, en hängiven motståndare till slaveriet och en slug politisk taktiker. Förvisso var slaverifrågan en röd tråd i hans karriär. Slaveriet, eller rättare slaveriets införande i nya delstater, var tidens ojämförligt största politiska fråga. Ingen nationell politiker med ambitioner kunde undgå den.

Unionens bevarande

Lincolns politiska idealism gäller de först och främst unionens bevarande. Det har vi hans ord på och de överensstämmer minst lika väl med hans *record* som det övergripande abolitionistiska patos Hägg på oklara grunder finner hos honom.

Säkert tonade Lincoln ut taktiska skäl ner slaveriets betydelse för honom själv och för krigsförloppet, men att därför hävda att han egentligen menade motsatsen till vad han sade är, utan bättre belägg, ohållbart. Om Lincoln privat tidigt intog en kompromisslös hållning till slaveriet är den mest sannolika förklaringen att han funnit att unionens bevarande krävde slaveriets avskaffande.

Efter fyra års krig och över en halv miljon stupade hade opinionen i Nordstaterna hunnit ikapp Lincoln på den punkten. Kriget som för en överoptimistisk allmänhet i norr börjat som en enkel militär straffexpedition för att fånga in ett antal olydiga utbrytarstater hade då utvecklats till en total konflikt mellan två samhällssystem. Slaveriet avskaffades för att i grunden krossa Söders utmaning mot unionen. De svartas väl var aldrig en avgörande faktor för krigsförloppet, lika litet som andra världskriget utkämpades för judarnas skull.

Upprätthöll stabiliteten

Lincolns stora insats som krigsledare bestod paradoxalt nog i att låta utvecklingen ha sin gång. Att upprätthålla den politiska och ekonomiska stabiliteten medan mänskliga förluster och materiell fördöelse växte på ett för samtiden chockerande sätt, och att vaska fram generaler som hade mage att föra detta slags krig. Grant och Sherman hålls för slaktare och brännare, men de var moderna, demokratiska mönstersoldater, ärbära män lojala mot den politiska makten. De förde Lincolns krig. Presidenten var inte likgiltig för lidandet, tvärtom plågades han djupt, men han tvivlade aldrig på att unionens sak rättfärdigade all blodspilling.

Lincolns beundrare har gjort samma bedömning. Slaveriets moraliska vidrigghet övertrumfar all kritik mot kriget och Lincoln. Många av Lincolns kritiker intar samma ståndpunkt i extrem form. Deras invändning är att han inte förde ett renodlat moraliskt korståg mot slaveriet. Min egen ståndpunkt är mer suspekt. Jag tvivlar på att krossandet av Södern på längre sikt medförde en generell förbättring för de svarta och var gynnsamt för USAs utveckling.

Beträffande negerslaveriet som princip bör det räcka med två faktorer: att läsa och skriva, och ägarna kunde när som helst splittra slafamiljer efter eget godtycke. En sådan institution är av ondo. Slaveriets verklighet var förstas mer mångfacetterad. Mats Gellerfelt påpekar (FTi 4/3) att slaverna var ekonomiska tillgångar, som kloka ägare därför såg till att värda väl. Men slavägarna lyckades aldrig jämställa slaverna med redskap utan moraliskt egenvärde. Sydstatshisto-

riker Eugene Genovese har gripande skildrat hur slaverna både inför sig själva och inför ägarna envist hävdade sitt människovärde. Och ägarna gav efter, på gott och ont, med följden att slaverna blev omväxlande bättre och vedervärdigt mycket sämre behandlade än vad som var rationellt.

En nutida concernledning har betydligt lättare än någon slavägare i Södern att betrakta sin arbetskraft som en ekonomisk tillgång jämställd med maskinparken.

Förhållandet mellan ägare och slavar var perverterat av maktrelationen men definitivt mellanmänskligt. Det förefaller högst troligt att en nutida concernledning har betydligt lättare än någon slavägare i Södern att betrakta sin arbetskraft som en ekonomisk tillgång jämställd med maskinparken. Inbördeskriget gav de svarta deras frihet i det moraliska Framstegets historik råknas det inte för mycket att det förödande vita Södern etablerade ett nytt förtryck byggt på förbittrat rashat, eller att opinionen i norr var lika fiendligt och föraktfull mot fria svarta som den varit mot slaveriet. I Gettysburg-talet hyllade Lincoln de stupade som försvarare av en högre rätt än konstitutionens bokstav. Unionen var räddad och vad gott skulle den inte komma att utträta?

Lincoln kan ha varit förste att ana ett mystiskt samband mellan vidden av dödan och nationens bestämmelse. En halv miljon döda var priset för gamla synder, men också en investering för framtiden. Det var inbördeskrigets människoeffekt för frihetens sak som utgjorde den moraliska grundplåten, när den unga stormakten efter kriget nyfiket började blicka ut över världen. Slaveriets skamfläck hade tvättats bort med generösa mängder blod. Till kubaner, mexikaner, filippiner och vietnameser kunde USA med övertygelse säga: Vi har blott för friheten och demokratin - nu är det er tur.

PER-OLOF BOLANDER